

*Ljubo Jurčić**

POSTPANDEMIJSKA EKONOMSKA OČEKIVANJA

UVOD

Ekonomске krize su „sveti gral“ ekonomske znanosti, bez obzira na uzrok krize. One, na jednoj strani, otkrivaju stvarnu snagu gospodarstva, organiziranost i sposobnost države kao cjeline, a na drugoj strani, ispravnost i efikasnost ekonomskih politika, koje su provođene u prethodnim razdobljima. Isto je i sa sadašnjom krizom koju je izazvala pandemija COVID 19. Zatvaranje, do upotrebe cjepiva, bila je glavna mjera za sprječavanje širenja epidemije (pandemije), što je dovelo do prekida domaćih, a još više međunarodnih proizvodnih lanaca, usporenog kretanja roba, ali i ljudi. Transport i turizam su bile prve, jasno vidljive djelatnosti, koje je pogodila pandemija, da bi se taj udar s vremenom, više ili manje, proširio na sve ostale ekonomske aktivnosti, ali i na mnoge aspekte privatnog života. Pored pandemije, Zagreb i okolicu Zagreba pogodili su snažniji zemljotresi.

Pandemija i zemljotresi razotkrili su mnoge slabosti u strukturi, organizaciji i funkcioniranju hrvatske države, ali isto tako, razotkrili su slabosti ekonomske politike iz prošlih razdoblja čiji je rezultat današnje stanje hrvatskog gospodarstva. Svijet i međunarodne ekonomske institucije poučene financijskom i ekonomskom krizom od prije desetak godina, u ovoj su krizi reagirali puno spremnije i puno efikasnije. Nije se robovalo ortodoksnim, ekonomsko političkim dogmama, nego se djelovalo po načelu: sve je dopušteno što može poslužiti za ublažavanje posljedica krize i za što brži izlazak iz nje. Hrvatska se također donekle držala tog pravila. Sadašnja hrvatska politika nije napravila grešku kao Vlada u krizi od prije desetak

* Lj. Jurčić, Professor emeritus, predsjednik Hrvatskog društva ekonomista (e-mail: ljjurcic@net.efzg.hr).

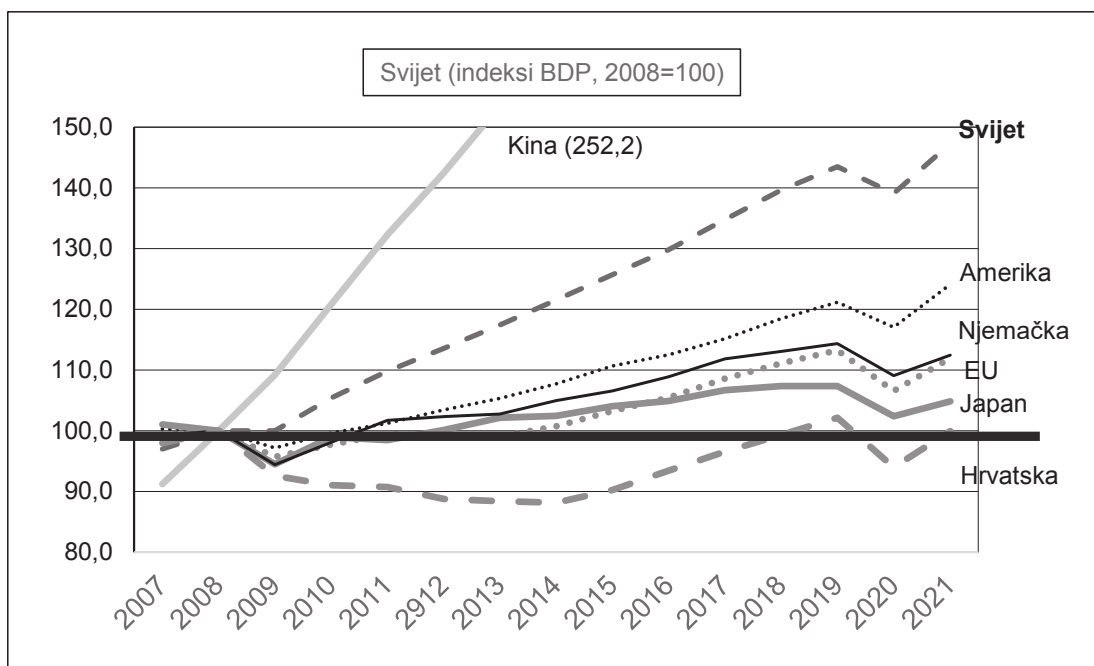
godina, kad je svojim mjerama gurnula Hrvatsku u dublju i dužu krizu. Hrvatska je tek 2019. godine došla na razinu gospodarske aktivnosti iz 2008. godine, dok su europske tranzicijske zemlje u prosjeku te godine bile oko 30% iznad razine iz 2008. godine.

1. GOSPODARSTVO SVIJETA

Pristup cjepivima postao je glavna linija razdvajanja duž koje se globalni oporavak dijeli na dva bloka: one koji mogu očekivati normalizaciju gospodarske aktivnosti do kraja ove godine (to su gotovo sva razvijena gospodarstva) i one koji će se i dalje suočavati s ponovnim infekcijama i sve većom smrću od COVID-a, piše Međunarodni monetarni fond (WEO, July 2021.) Oporavak, međutim, nije siguran čak ni u zemljama u kojima je infekcija trenutno vrlo niska sve dok virus cirkulira u bilo kojem obliku i bilo u dijelu zemaljske kugle.

Grafikon 1.

RAST SVJETSKOG GOSPODARSTVA (2008=100)

Izvor: Eurostat

Predviđa se da će globalno gospodarstvo porasti 6,0 % u 2021. i 4,9 % u 2022. (tablica 1.) Izgledi za tržišta u nastajanju i gospodarstva u razvoju smanjeni su za 2021., posebno za Aziju u razvoju. Prognoza za razvijena gospodarstva uključuju smanjenje pandemije i promjene u politici za potporu gospodarstvu u kompenziranju šteta od pandemije. Bolje prognoze za 2022. u velikoj mjeri proizlaze iz predviđanja boljeg razvoja situacije u razvijenim zemljama. Očekivanja su da će se u dovoljnom iznosu održati fiskalne potpore, te da će se poboljšati zdravstvena situacija.

Pritisци na cijene uglavnom odražavaju neuobičajenu situaciju na tržištu stvorenu pandemijom. Zbog smanjene proizvodnje, narušenih međunarodnih linija snadbijevanja stvorilo je, nadamo se, prolaznu neusklađenost ponude i potražnje, osobito u reprodukcijskoj potrošnji. Normaliziranjem međunarodnih lanaca snadbijevanja, očekuje se da će se inflacija u većini zemalja u 2022. godine vratiti na svoje razine prije pandemije, iako je neizvjesnost i dalje velika. Povišena inflacija također se očekuje u nekim tržištima i gospodarstvima u razvoju, djelomično povezana s visokim cijenama hrane. Također, očekuje se da će središnje banke promatrati prolazne inflacijske pritiske i izbjegavati zaoštavanje monetarne politike (dizanje kamatnih stopa) sve dok ne budu jasniji temeljni izvori dinamike cijena. Jasna komunikacija središnjih banaka o izgledima monetarne politike bit će ključna za oblikovanje inflacijskih očekivanja i zaštitu od preranog zaoštavanja financijskih uvjeta.

Multilateralno djelovanje ima vitalnu ulogu u smanjenju razlika među zemljama, odnosno između razvijenih i manje razvijenih u jačanju globalnih izgleda. Neposredni prioritet je ravnopravno raspoređivanje cjepiva u cijelom svijetu. Financijski ograničena gospodarstva, manje razvijenih zemalja također trebaju neometan pristup međunarodnoj likvidnosti. Složne, dobro usmjerene politike mogu napraviti razliku između budućnosti trajnog oporavka za sva gospodarstva, dok izostanak ovih politika gurnuo bi svijet u veću neizvjesnost.

Rizici globalno oporavka su još uvijek dosta veliki i razvoj globalne gospodarske situacije narednih godina je dosta neizvjestan. Sporije uvođenje cjepiva od očekivanog omogućilo bi virusu daljnju mutaciju. Financijski uvjeti mogli bi se brzo pooštriti, osobito na području monetarne politike ako se inflacijska očekivanja povećaju brže nego što se očekivalo. Dvostruki udar za zemlje u razvoju mogao bi doći iz pogoršanja pandemijske situacije i zaoštavanja vanjskih financijskih uvjeta što bi ozbiljno bi ugrozilo njihov oporavak i povukao globalni rast ispod početnih granica sadašnje prognoze. Podaci u tablici 1. su iz travnja 2021. godine. Početkom rujna podaci o gospodarskom rastu u drugom kvartalu su bili puno optimističniji. Rast je bio iznad očekivanja u najvećem broju zemalja. Međutim povećanje gospodarske aktivnosti na vidjelo je donio posljedice prekida međunarodnih lanaca snadbijevanja proteklih godinu dana pandemije. Pojavio se nedostatak sirovina i repromaterijala kao i prijevozničkih kapaciteta, zbog čega

su porasle njihove cijene. U nekim dijelovima svijeta bile su jake suše ili poplave što je smanjilo ponudu hrane. Sve skupa je dovelo po povećanja cijena u mnogim dijelovima svijeta, najvećem u proteklih tridesetak godina.

Uz globalni pad bruto domaćeg proizvoda zbog pandemije, u 2020. godini, pojedina gospodarstva pokazala su značajnu razinu otpornosti. Gospodarstva koja imaju lošu strukturu najviše su pogođena. To su u pravilu gospodarstva u čijoj strukturi bruto domaćeg proizvoda relativno veliki udio ima turizam, koji je najosjetljiviji na vanjske utjecaje. Francuska, Italija, Španjolska i Hrvatska imaju najveći pad BDP zbog velikog udjela turizma u BDP. Taj udio u Hrvatskoj ne pokazuje kvalitetu turizma, nego više pokazuje da je industrijska proizvodnja mala. Isto tako, ove zemlje popuštanjem pandemijskih mjera i otvaranjem prema turizmu, imat će u kratkom roku najveće stope rasta.

Tablica 1.

PROMJENE BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA
I PRORAČUNSKOG DEFICITA

	BDP 2019	DEFICIT 2019	BDP 2020	DEFICIT 2020	BDP 2021	DEFICIT 2021	BDP 2022	DEFICIT 2022
SVIJET	2,8	-2,9	-3,2	-11,7	6,0	-10,4	4,9	-4,6
SAD	2,2	-5,7	-3,5	-15,8	7,0	-15,0	4,9	-6,1
EURO	1,3	-0,6	-6,5	-7,6	4,6	-6,7	4,3	-3,3
NJEMAČKA	0,6	+1,5	-4,8	-4,2	3,6	-5,5	4,1	-0,4
FRANCUSKA	1,5	-3,0	-8,2	-9,9	5,8	-7,2	4,2	-4,4
ITALIJA	0,3	-1,6	-8,9	-9,5	4,9	-8,8	4,2	-5,5
ŠPANJOLSKA	2,0	-2,9	-10,8	-11,5	6,2	-9,0	5,8	-5,8
JAPAN	0,3	-3,1	-4,7	-12,6	2,8	-9,4	3,0	-3,8
UK	1,4	-2,3	-9,8	-13,4	7,0	-11,8	4,8	-6,2
KINA	5,8	-6,3	2,3	-11,4	8,1	-9,6	5,7	-8,7
INDIJA	4,0	-7,4	-8,0	-12,3	12,5	-10,0	6,9	-9,1
RUSIJA	2,0	+1,9	-3,0	-4,1	3,1	-0,8	3,8	-0,3
GRČKA	1,9	-0,6	-8,2	-9,9	3,8	-8,9	5,0	-2,6
HRVATSKA	2,9	+0,4	-8,2	-8,0	3,8	-3,9	5,0	-2,6
SLOVENIJA	3,2	0,5	-5,5	-8,5	3,7	-6,2	4,5	-4,2
SLOVAČKA	2,3	-1,4	-5,2	-7,3	4,7	-7,1	4,4	-4,9
POLJSKA	4,5	-0,7	-2,7	8,2	3,5	-4,7	4,5	-2,6
MAĐARSKA	4,6	-2,0	-5,0	-8,5	4,3	-6,5	5,9	-4,8

Izvor: IMF, WEO; April 2021., Fiscal Monitor, april 2021.

2. EUROPSKA UNIJA

Poboljšanje zdravstvene situacije i kontinuirano ublažavanje mjera u suzbijanju virusa vraćaju gospodarstva EU-a u sve intenzivniju gospodarsku aktivnost. Kratkoročni izgledi za europsko gospodarstvo, početkom jeseni, izgledaju svjetliji nego što se očekivalo na proljeće. Smanjivanje BDP-a u prvom tromjesečju ove godine pokazalo se marginalnim i blažim od onog što je bila Eurostatova preliminarna proljetna prognoza, što se vidi i iz proljetne MMF prognoze (tablica 1). Sve manji broj novih infekcija i hospitalizacija, zahvaljujući učinkovitoj strategiji obuzdavanja i napretku u cijepljenju, doveo je države članice EU-a do ponovnog otvaranja svojih gospodarstava, a posebno u korist djelatnosti uslužnog sektora. Rezultati ankete među potrošačima i poduzećima, ukazuju na to da je oporavak potrošnje već u tijeku i da će se ojačati u narednim mjesecima. Također oživljavanje turističke aktivnosti pojačava optimizam. Očekuje da će ti čimbenici nadmašiti privremene nedostatke inputa proizvodnje i sve veće troškove koji pogađaju dijelove proizvodnog sektora.

Predviđa se rast BDP-a od 4,6% u 2021. i 4,3% u 2022. u EU-u i euro području. Očekivanja su da će se obujam proizvodnje vratiti na razinu prije krize (2019.-Q4) u posljednjem tromjesečju 2021. godine, što je za četvrtinu ranije od očekivanja u proljetnoj prognozi za euro područje. Međutim, gospodarska aktivnost u četvrtom tromjesečju 2022. ostala bi oko 1%, manje od razine koja se očekivala prije pandemije. Brzina oporavka značajno će se razlikovati u državama članicama. Za neke se očekuje da će se proizvodnja vratiti na razinu prije pandemije do trećeg tromjesečja 2021. godine, ali drugima će trebati duže vrijeme.

Tablica 2.

PROGNOZA BDP-A I INFLACIJE 2021. I 2022.

	GDP %			INFLATION %		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Belgium	-6.3	5.4	3.7	0.4	2.1	1.7
Germany	-4.8	3.6	4.6	0.4	2.8	1.6
Estonia	-2.9	4.9	3.8	-0.6	2.2	2.4
Ireland	3.4	7.2	5.1	-0.5	1.5	1.2
Greece	-8.2	4.3	6.0	-1.3	-0.4	0.5
Spain	-10.8	6.2	6.3	-0.3	2.1	1.4
France	-7.9	6.0	4.2	0.5	1.6	1.2
Italy	-8.9	5.0	4.2	-0.1	1.4	1.2
Cyprus	-5.1	4.3	3.8	-1.1	1.4	1.3
Latvia	-3.6	3.8	6.0	0.1	2.0	2.1
Lithuania	-0.9	3.8	3.9	1.1	2.3	2.0
Luxembourg	-1.3	4.8	3.3	0.0	2.5	1.7
Malta	-7.8	5.6	5.8	0.8	1.1	1.6
Netherlands	-3.7	3.3	3.3	1.1	1.8	1.5
Austria	-6.3	3.8	4.5	1.4	2.1	1.9
Portugal	-7.6	3.9	5.1	-0.1	0.8	1.1
Slovenia	-5.5	5.7	5.0	-0.3	1.4	1.7
Slovakia	-4.8	4.9	5.3	2.0	2.1	2.2
Finland	-2.8	2.7	2.9	0.4	1.5	1.6
Euro area	-6.5	4.8	4.5	0.3	1.9	1.4
Bulgaria	-4.2	4.6	4.1	1.2	1.9	2.5
Czechia	-5.6	3.9	4.5	3.3	2.7	2.3
Denmark	-2.7	3.0	3.4	0.3	1.5	1.3
Croatia	-8.0	5.4	5.9	0.0	1.5	1.3
Hungary	-5.0	6.3	5.0	3.4	4.4	3.3
Poland	-2.7	4.8	5.2	3.7	4.2	3.1
Romania	-3.9	7.4	4.9	2.3	3.2	2.9
Sweden	-2.8	4.6	3.6	0.7	2.1	1.2
EU	-6.0	4.8	4.5	0.7	2.2	1.6

Izvor: Eurostat

Prognoza inflacije za ovu i sljedeću godinu također je revidirana naviše. Rast cijena energije i robe, uska grla u proizvodnji zbog nedostatka nekih ulaznih komponenti i sirovina te ograničenja kapaciteta u odnosu na rastuću potražnju u zemlji i inozemstvu ove će godine pritisnuti prema gore potrošačke cijene. Pretpostavlja se da će se pritisci 2022. postupno smanjivati kako se bude rješavalo ograničenje ponude, uklone zaostaci u narudžbama, a rast potražnje uspori. U skladu s tim, predviđa se da će inflacija u EU u prosjeku iznositi 2,2% ove godine i 1,6% 2022. godine (+0,3 i +0,1 postotnih poena, u odnosu na proljetnu prognozu). U euro području predviđa se da će inflacija u prosjeku iznositi 1,9% u 2021. (+ 0,2 pp.) i 1,4% u 2022. (+0,1 pp.).

Neizvjesnost i rizici vezani za izgled rasta su visoki, ali su općenito uravnoteženi. Prijetnja koju predstavljaju širenje i pojava zabrinjavajućih varijanti virusa, naglašava važnost daljnjeg brzog povećanja cijepjenja. Ekonomski rizici odnose se osobito na odgovor kućanstava i poduzeća na promjene ograničenja kretanja i utjecaj povlačenja potpora.

Inflacija bi mogla biti veća od predviđene ako su ograničenja ponude trajnija i ako se pritisci cijena snažnije prenose na potrošačke cijene. Predviđanja Eurostata dana su tablici 2.

3. RAZVOJ GOSPODARSTVA EUROPSKE UNIJE PRIJE COVID-19

Procjene kretanja gospodarstva ne mogu se davati na temelju podataka iz nekoliko prethodnih razdoblja. Potrebna su duža razdoblja kako bi se isključili kratkotrajni utjecaji i puno jasnije vidjela slika (temeljne) strukture gospodarstva koja čini osnovu budućeg razvoja. Gospodarstvo Europske unije u proteklih 16 godina raslo je prosječnom godišnjom stopom 0,8%, dok su stope po zemljama članicama varirale od 4,2% u Irskoj do -1,8% u Grčkoj prosječno godišnje. Amerika, glavni gospodarski takmac Europske unije, u istom razdoblju rasla je 1,4% prosječno godišnje, skoro dvostruko brže od EU, a Kina velika, manje razvijena, a brzorastuća zemlja, rasla je u istom razdoblju s prosječnom godišnjom stopom od 8,8%. Da bi gospodarstvo za 10 godina udvostručilo svoj BDP, treba prosječno godišnje rasti 7%. Zbog visokih stopa gospodarskog rasta, Kina je je od 2008. do 2020. godine povećala svoj BDP 2,5 puta (Grafikon 1.)

Hrvatska je pored pandemije suočena sa stagniranjem proizvodnje proteklih desetak godina. Prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda, europske zemlje u tranziciji (16 zemalja s tržištima u nastajanju i s gospodarstvima u razvoju) uključujući Bjelorusiju, Rusiju, Ukrajinu i Tursku, od 2003. do 2020. godine,

u prosjeku su godišnje rasli oko 2,25%. Hrvatska je među zemljama s najmanjim prosječnim rastom, od oko 0,4 % godišnje. Poljska spada u zemlje s najvećim rastom, prosječno godišnje oko 3,1%, kod Mađarske taj rast je iznosio oko 1,4%, a kod Srbije 2,2%. Bruto domaći dohodak po stanovniku u 2020. godini (prema Eurostatu) iznosio je kod Poljaka 13.640 eura, kod Mađara 13.940 eura, kod Slovenaca 22.310 eura, kod Srba 6.730 eura, a kod Hrvata 12.170 eura. Bruto domaći proizvod Europske unije je oko 30.000 eura po stanovniku, a zemalja u eurozoni oko 33.000 eura. Hrvatski BDP po stanovniku je nominalno na razini oko 43% EU prosjeka. Iz ovog odnosa razvijenosti, mjereno BDP-om po stanovniku, Hrvatska bi trebala imati narednih godina gotovo tri puta veće stope rasta BDP-a po stanovniku da bi se približavala prosjeku Europske unije.

Tablica 3.

EU: STOPE RASTA BDP OD 2005. DO 2020.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2005-2020 (average % per year)
	(% change compared with the previous year)																
EU	1.9	3.5	3.1	0.6	-4.3	2.2	1.8	-0.7	0.0	1.6	2.3	2.0	2.8	2.1	1.6	-6.1	0.8
EA	1.7	3.2	3.0	0.4	-4.5	2.1	1.7	-0.9	-0.2	1.4	2.0	1.9	2.6	1.9	1.3	-6.5	0.6
Belgium	2.3	2.6	3.7	0.4	-2.0	2.9	1.7	0.7	0.5	1.6	2.0	1.3	1.8	1.8	1.8	-6.3	0.9
Bulgaria	7.2	6.8	6.6	6.1	-3.4	0.6	2.4	0.4	0.3	1.9	4.0	3.8	3.5	3.1	3.7	-4.2	2.3
Czechia	6.6	6.8	5.6	2.7	-4.7	2.4	1.8	-0.8	0.0	2.3	5.4	2.5	5.2	3.2	2.3	-5.6	1.9
Denmark	2.3	3.9	0.9	-0.5	-4.9	1.9	1.3	0.2	0.9	1.6	2.3	3.2	2.8	2.2	2.8	-2.7	1.0
Germany	0.7	3.8	3.0	1.0	-5.7	4.2	3.9	0.4	0.4	2.2	1.5	2.2	2.6	1.3	0.6	-4.8	1.1
Estonia	9.5	9.7	7.6	-5.1	-14.4	2.7	7.4	3.1	1.3	3.0	1.8	3.2	5.5	4.4	5.0	-2.9	2.0
Ireland	5.7	5.0	5.3	-4.4	-5.1	1.8	0.6	0.1	1.2	8.6	25.2	2.0	9.1	8.5	5.6	3.4	4.2
Greece (*)	0.6	5.7	3.3	-0.3	-4.3	-5.5	-10.1	-7.1	-2.7	0.7	-0.4	-0.5	1.3	1.6	1.9	-6.2	-1.8
Spain	3.7	4.1	3.6	0.9	-3.8	0.2	-0.8	-3.0	-1.4	1.4	3.8	3.0	3.0	2.4	2.0	-10.8	0.2
France	1.7	2.4	2.4	0.3	-2.9	1.9	2.2	0.3	0.6	1.0	1.1	1.1	2.3	1.9	1.8	-7.9	0.5
Croatia	4.3	5.0	5.1	1.9	-7.3	-1.3	-0.2	-2.4	-0.4	-0.3	2.4	3.5	3.4	2.8	2.9	-0.0	0.4
Italy	0.8	1.8	1.5	-1.0	-5.3	1.7	0.7	-3.0	-1.8	0.0	0.8	1.3	1.7	0.9	0.3	-8.9	-0.7
Cyprus	4.9	4.7	5.1	3.6	-2.0	2.0	0.4	-3.4	-6.6	-1.8	3.2	6.4	5.2	5.2	3.1	-5.1	1.3
Latvia	10.7	12.0	10.0	-3.3	-14.3	-4.4	6.5	4.3	2.3	1.1	4.0	2.4	3.3	4.0	2.0	-3.6	1.6
Lithuania	7.7	7.4	11.1	2.6	-14.8	1.7	6.0	3.8	3.6	3.5	2.0	2.5	4.3	3.9	4.3	-0.9	2.6
Luxembourg	3.2	5.2	8.4	-1.3	-4.4	4.9	2.5	-0.4	3.7	4.3	4.3	4.6	1.8	3.1	2.3	-1.3	2.5
Hungary	4.2	4.0	0.2	1.1	-6.7	1.1	1.9	-1.4	1.9	4.2	3.8	2.1	4.3	5.4	4.6	-5.0	1.4
Malta	3.4	2.5	4.8	3.8	-1.1	5.5	0.5	4.1	5.5	7.6	9.6	3.8	8.6	5.2	5.5	-7.8	3.8
Netherlands	2.1	3.5	3.8	2.2	-3.7	1.3	1.6	-1.0	-0.1	1.4	2.0	2.2	2.9	2.4	1.7	-3.7	1.1
Austria	2.2	3.5	3.7	1.5	-3.8	1.8	2.9	0.7	0.0	0.7	1.0	2.0	2.4	2.6	1.4	-6.3	0.9
Poland	3.5	6.1	7.1	4.2	2.8	3.7	4.8	1.3	1.1	3.4	4.2	3.1	4.8	5.4	4.7	-2.7	3.6
Portugal	0.8	1.6	2.5	0.3	-3.1	1.7	-1.7	-4.1	-0.9	0.8	1.8	2.0	3.5	2.8	2.5	-7.6	0.1
Romania	4.7	8.0	7.2	9.3	-5.5	-3.9	1.9	2.0	3.8	3.6	3.0	4.7	7.3	4.5	4.1	-3.9	3.0
Slovenia	3.8	5.7	7.0	3.5	-7.5	1.3	0.9	-2.6	-1.0	2.8	2.2	3.2	4.8	4.4	3.2	-5.5	1.4
Slovakia	6.6	8.5	10.8	5.6	-5.5	5.9	2.8	1.9	0.7	2.6	4.8	2.1	3.0	3.7	2.5	-4.8	2.9
Finland	2.8	4.0	5.3	0.8	-8.1	3.2	2.5	-1.4	-0.9	-0.4	0.5	2.8	3.2	1.3	1.3	-2.8	0.7
Sweden	2.9	4.7	3.4	-0.5	-4.3	6.0	3.2	-0.6	1.2	2.7	4.5	2.1	2.6	2.0	2.0	-2.8	1.7
Iceland	6.1	6.3	8.5	2.2	-7.7	-2.8	1.8	1.1	4.6	1.7	4.4	6.3	4.2	4.7	2.6	-6.6	2.0
Norway	2.6	2.4	3.0	0.5	-1.7	0.7	1.0	2.7	1.0	2.0	2.0	1.1	2.3	1.1	0.9	-0.8	1.2
Switzerland	2.9	4.0	4.0	2.8	-2.1	3.3	1.9	1.2	1.8	2.4	1.7	2.0	1.6	3.0	1.1	-2.9	1.7
Montenegro (*)	:	:	:	7.2	-5.8	2.7	3.2	-2.7	3.5	1.8	3.4	2.9	4.7	5.1	:	:	2.3
North Macedonia	4.7	5.1	6.5	5.5	-0.4	3.4	2.3	-0.5	2.9	3.6	3.9	2.8	1.1	2.9	3.2	-4.5	2.5
Serbia	5.5	5.1	6.4	5.7	-2.7	0.7	2.0	-0.7	2.9	-1.6	1.8	3.3	2.1	4.5	4.2	-1.0	2.2
Turkey	9.0	6.9	5.0	0.8	-4.8	8.4	11.2	4.8	8.5	4.9	6.1	3.3	7.5	3.0	0.9	1.6	4.5
Bosnia and Herzegovina	3.9	5.4	5.9	5.4	-3.0	0.9	1.0	-0.8	2.3	1.2	3.1	3.1	3.2	3.7	2.8	-4.3	2.0
Kosovo (*)	:	:	:	:	:	4.9	6.3	1.7	5.3	3.3	5.9	5.6	4.8	3.4	4.8	-3.5	3.8
China (including Hong Kong) (*)	11.4	12.7	14.2	9.7	9.4	10.6	9.6	7.9	7.8	7.4	7.0	6.8	6.9	6.7	6.1	:	8.8
Japan (*)	1.7	1.4	1.7	-1.1	-5.4	4.2	-0.1	1.5	2.0	0.4	1.2	0.5	2.2	0.3	0.3	:	0.6
United Kingdom (*)	3.0	2.7	2.4	-0.3	-4.1	2.1	1.3	1.4	2.2	2.9	2.4	1.7	1.7	1.3	1.4	:	1.3
United States	3.5	2.9	1.9	-0.1	-2.5	2.6	1.6	2.2	1.8	2.5	3.1	1.7	2.3	3.0	2.2	-3.5	1.4

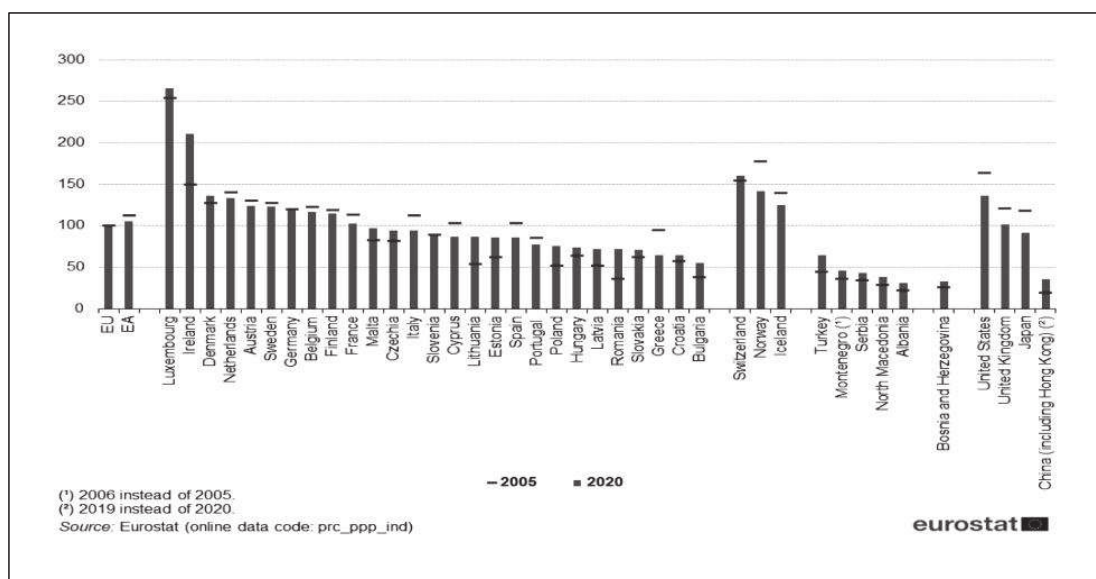
Izvor: Eurostat

Malo bolji pokazatelj je BDP po stanovniku, prema paritetu kupovne moći, gdje je Hrvatska na 64% EU prosjeka. Od 27 zemalja EU samo ih je 10 u prosjeku ili iznad njega dok ostalih 17 zemalja su ispod prosjeka EU. Prema ovom mjerilu samo je Bugarska iza Hrvatske, ali kako je vidljivo iz tablice 1., Bugarska ima veće prosječne godišnje stope rasta (2,3%).

Ublažavanje posljedica COVID 19 pandemije povećao je proračunske deficite, odnosno proračunske prihode, rashode i javni dug zemalja EU. Grafikon 3. prikazuje kretanje prihoda i rashoda kao % BDP EU od 2010. godine. Kao posljedica krize iz 2009. godine, rashodi proračuna su također bili porasli preko 50% BDP, da bi se nakon te godine postepeno smanjivali prema prosječnim 45% u 2019. Pandemija u 2020. godini ponovo je povećala državne rashode preko 50% BDP, što je zbog deficitarnog financiranja utjecalo i na povećanje javnog duga preko 80% BDP, dok je on u 2019. bio ispod 80%.

Grafikon 2.

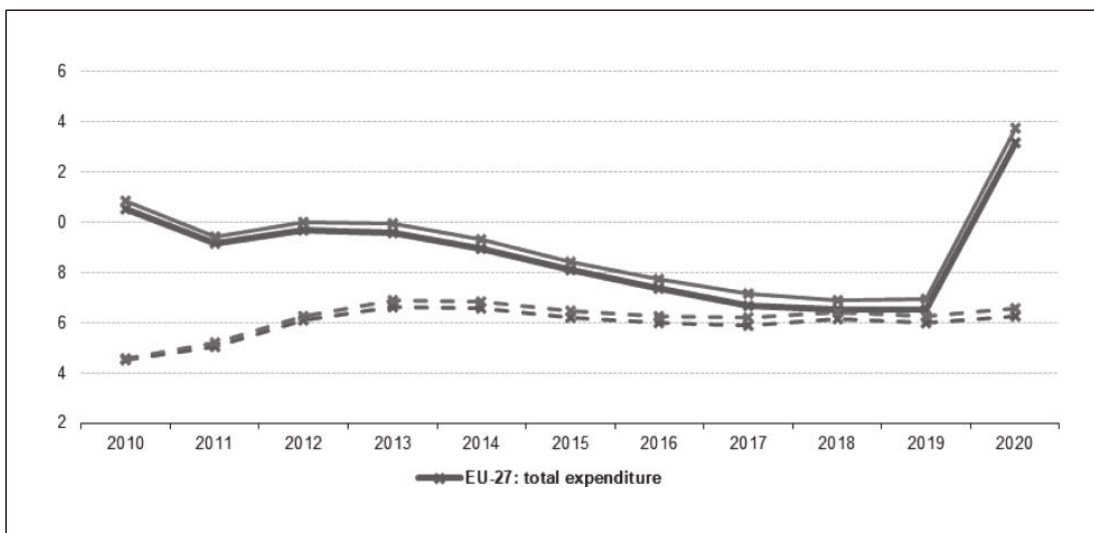
EU: BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO STANOVNIKU PREMA PARITETU KUPOVNE MOĆI

Izvor: Eurostat

Grafikon 3.

EU: PRORAČUNSKI PRIHODI I RASHODI KAO %BDP

Izvor: Eurostat

4. POSTPANDEMIJSKI IZAZOVI

Po svemu sudeći Svijet će se i u narednom razdoblju suočavati i boriti s pandemijom Covid-19, s očekivanjima da će se u nekoliko narednih godina ovaj virus staviti pod kontrolu. Veći i dugoročniji izazovi pred kojima svijet stoji su klimatske promjene, gdje je svijet deklarativno za promjenu ponašanja u proizvodnji i raspodjeli, kako bi usporio ove promjene, ali u stvarnosti ne poduzima dovoljno. Najmoćniji danas u svijetu svoje bogatstvo, a time i moć, crpe iz profita, koji energiju za rast crpi iz fosilna goriva i nejednakost. Rast profita dolazi zbog ne pokrivanja društvenih troškova, koje stvara privatna proizvodnja i neravnomjerna raspodjela svjetskog dohotka i bogatstva, među različitim društvenim grupama i među zemljama. Ukratko značajan izvor današnjeg bogatstva dolazi iz prekomjerne eksploatacije prirode i ljudi.

Izazov za postojeći svjetski društveni i ekonomski poredak je i sve veća automatizacija i robotizacija proizvodnje, što će u narednom razdoblju postajati sve veći izazov za raspodjelu nacionalnog dohotka i održavanju ravnoteže između proizvodnje, koja dolazi iz automatizacije i robotizacije i potražnje koja dolazi

iz dohotka najvećeg broja ljudi. Ako automatizacija i robotizacija zamijene ljude, kako će oni stjecati dohodak kao izvor potrošnje? U postojećem društvenom i ekonomskom sustavu (bez obzira koliko oni bili različiti u različitim državama) ravnotežni kružni tok gospodarske aktivnosti neće se moći održati.

Rast Kine i očita njena namjera da igra aktivniju i dominantniju ulogu u svjetskom gospodarstvu i politici, osim ekonomskog je prvoklasni geopolitički izazov na svjetskoj političkoj i ekonomskoj sceni. Njena sve veća ekonomska snaga traži i odgovarajući položaj na svjetskoj političkoj sceni na kojoj je do sada dominirala Amerika. Za Europsku uniju izazov je neravnomjeran razvoj njenih članica, što je u potpunoj suprotnosti s jednim od njenih temeljnih ciljeva. Grčka dugo već ne raste nego pada prosječno godišnje sa stopom od -1,8% posljednjih 15-tak godine, Italija, također pada s prosječnom godišnjom stopom od -0,7%, dok Portugal (0,1%), Španjolska (0,2%) i Hrvatska sa stopom rasta od 0,4% prosječno godišnje, stagniraju u Europskoj uniji. Očito da nešto ne valja u politici ujednačenog razvoja EU. Pored toga za EU trajni izazov bit će i migracije ljudi iz Afrike i Azije prema Europi.

Hrvatska je suočena s nekoliko izazova koji su međusobno povezani. Prvi je nizak bruto domaći proizvod po stanovniku. Drugi je niska stopa gospodarskog rasta, među najnižim u Europi. Treći je uvođenje Eura. Četvrti je ogromna šteta koju je nanijela mirovinska reforma iz 2002. godine i koja se ne ispravlja. Nominalni kriteriji konvergencije za uvođenje eura su deficit proračuna (3%), javni dug (60%), stabilnost cijena (2%), dugoročne kamatne stope (1,5%), i stabilnost tečaja, su kriteriji koji čuvaju Euro zonu da nova članica, tj. Hrvatska, ne unese prevelike dugove u zajedničko monetarno (euro) područje koje neće moći sama otplaćivati i time stvoriti probleme euro području. Zadovoljavanje ovih kriterija nije jamstvo da će Hrvatska imati koristi od zamjene nacionalne valute, kune, eurom. Jamstvo za koristi od uvođenja eura daje koliko-toliko zadovoljavanje realnih kriterija: nivo razvijenosti, odgovarajuća struktura gospodarstva, stopa razvoja, udio robnog izvoz u BDP i ravnotežni tečaj. Hrvatska ne zadovoljava ni jedan od ovih realnih kriterij konvergencije, pa je teško naći racionalno ekonomsko i nacionalno objašnjenje kojim bi se opravdalo zamjena kune eurom.

Mirovinskom reformom iz 2002. godine oduzeto je tada postojećem mirovinskom osiguranju četvrtina prihoda. Naime od 20% doprinosa koji su se uplaćivali u taj sustav oduzeto je 5% i preusmjereno u fondove drugog mirovinskog stupa. To je napravljeno u situaciji kad je postojeći sustav dobio skoro 400 tisuća više umirovljenika i 300 tisuća manje uplatitelja mirovinskog osiguranja. I prije oduzimanja ovih 5%, mirovinski sustav je bio u deficitu koji se pokrivao iz državnog proračuna, koji je također bio u deficitu. Nemoguće je naći ekonomsko i društveno opravdanje za ovakvu reformu. Preusmjeravanje dijela doprinosa u drugi mirovinski stup obrazloženo je obećanjem sigurnijim i većim mirovinama u

budućnosti, bez ikakvog ekonomskog obrazloženja. Danas nakon skoro 20 godina, mogu se donekle procijeniti ogromne štete koje je nanijela ova reforma hrvatskom sustavu mirovinskog osiguranja, hrvatskom proračunu, stabilnosti hrvatskih financija i konačno hrvatskom razvoju. Novci na računima fondova drugog mirovinskog stupa od preko 100 milijardi kuna, prouzročili su približno isto povećanje hrvatskog javnog duga koji je postao „tvrdo“ ograničenje u ulaganju u hrvatski razvoj. Iznenaduje nespremnost hrvatske politike da napravi objektivnu analizu učinaka (štetnih) obveznog drugog mirovinskog stupa. Direktne i vidljive štete su guranje Hrvatske u prekomjerni deficit i makroekonomsku neravnotežu, u koju ne bi upala unatoč svjetskoj ekonomskoj krizi, da nije bilo drugog mirovinskog stupa. Štete se protežu do iseljavanja mladih iz Hrvatske, što je najveći politički problem, koji prijeti ekonomskoj, socijalnoj i sveukupnoj stabilnosti Hrvatske. Novci koji su preusmjereni u drugi mirovinski stup koriste se najvećim dijelom za financiranje deficita državnog proračuna koji je stvoren ovom reformom. Teško povjerovati, ali istinito? Da bi ova reforma imala uopće šanse za uspjeh državni proračun bi trebao biti u suficitu barem u iznosu koji je oduzet postojećem mirovinskom sustavu. Hrvatska bi trebala imati BDP po stanovniku iznad 20 tisuća eura, a sada ima oko 12 tisuća. Stope rasta gospodarstva bi se trebale približavati prosjeku desetak najrazvijenijih EU zemalja, a Hrvatska je daleko od tih stopa. Da bi drugi stup koliko-toliko jamčio sigurne i veće mirovine za nove generacije umirovljenika, Hrvatska bi trebala imati razvijenu industriju, razvijeno kapitalno i dioničarsko tržište hrvatskih kompanija u čije bi se vrijednosnice ulagalo i tako povećavao nacionalni kapital, koji bi osiguravao u budućnosti veći nacionalni dohodak, kao preduvjet za veće mirovine. Ne treba naglašavati da je Hrvatska za sada daleko od toga. Zbog svega toga, drugi mirovinski stup i neravnotežni tečaj na štetu hrvatske proizvodnje i izvoza, su utezi koji vuku Hrvatsku prema dnu EU

Nacionalnim planom oporavka i otpornosti 2021. – 2026., Hrvatskoj će **sveukupno u idućih deset godina, a u najvećoj mjeri u prvih pet, biti na raspolaganju gotovo 30 milijardi eura** iz europskih sredstava, odnosno 227 milijardi kuna. Velika su očekivanja od ovih sredstava. Ona će u nekoj mjeri u kojoj se povuku, donekle poboljšati gospodarsku situaciju u Hrvatskoj, ali će imati zanemariv utjecaj na povećanje proizvodnih kapaciteta, što je najveći problem hrvatskog gospodarstva.

5. ZAKLJUČAK

Novci su važni, ali nisu najvažniji. Najvažnija je efikasna ekonomska politika i efikasne institucije. One su okvir i pokretač razvoja. Bez njih sam novac ne može

napraviti puno, dugoročno, gotovo ništa. Zemlja se može razvijati samo ako razvije vlastitu sposobnost za vlastiti razvoj. Novac koji dolazi iz vlastitog razvoja postaje značajni činitelj budućeg razvoja. Novac koji dođe izvan nacionalne ekonomije, bez obzira na izvor, može biti samo kratkoročna „prva pomoć“, ali nikada činitelj nacionalnog razvoja. Sudeći po dosadašnjim politikama, Hrvatska je uglavnom donosila mjere koje ograničavaju njen razvoj.

Cilj svake države i državne politike je bolji život njenih građana. Na drugoj strani, osnovni uzrok emigriranja je potraga za boljim životom. Prema izvješću Ujedinjenih nacija o iseljavanju (UN, World Population Prospects, 2019) Hrvatska je na 13. mjestu od svih zemalja svijeta prema iseljavanju stanovništva od 2010. do 2019. godine, a prema procjenama istog ureda UN, Hrvatska će napredovati na 8. mjesto po iseljavanju stanovništva u razdoblju od 2019. do 2050. godine. Možda je to najbolji pokazatelj uspješnosti dosadašnjih politika i jasna potreba da se one mijenjaju. Niti reforme, niti projekti, niti administrativni kriteriji ocjene uspješnosti neke politike, ne mogu biti zamjena za temeljne ekonomske politike: gospodarsku (industrijsku) politiku, politiku ravnomjernog regionalnog razvoja, politiku razvoja javnog sektora, politiku javnih financija i monetarnu politiku. Bez sustavnih, stručnih i usklađenih ovih politika, koje su još prilagođene hrvatskim specifičnostima i europskom i globalnom okruženju, Hrvatska će tonuti prema dnu Europe. Nažalost, takve politike još nisu na vidiku.

LITERATURA

1. International Monetary Fund (2021), World Economic Outlook: Managing Divergent Recoveries. Washington, DC, April.
2. International Monetary Fund (2021), World Economic Outlook Update, July 2021
3. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423).
4. Eurostat